

Osmanlı Devleti'nde Sağır, Dilsiz ve Âmâların Eğitimi ve Gündelik Hayatları

Hürü Sağlam Tekir

İstanbul, Yeditepe Yayınevi, 2021, 288 Sayfa, ISBN: 9-786257-705226

Fatıma Kübra AKYÜZ*

Osmanlı Devleti'nde Sağır, Dilsiz ve Âmâların Eğitimi ve Gündelik Hayatları adlı kitabın “Osmanlı Devleti'nde sağır, dilsiz ve âmâların eğitimi ve toplumsal hayattaki rolleri (1889-1922)” adlı tezinin gözden geçirilmesi ile meydana getirilmiştir. Eserin amacı Osmanlı Devleti'nde yaşayan sağır, dilsiz ve âmâların eğitimini incelemektir. Yazar çalışmasının amacından bahsettikten sonra Osmanlı Devleti'nin 19.yüzyılda düşünsel, sosyal, siyasal, ekonomik, eğitim ve hukuk alanlarında yaşadığı büyük dönüşümün yaşandığını ve bu dönüşümün sağır ve dilsiz çocukların düzenli bir eğitim almalarını etkilediğini ifade etmiştir. Bu dönüşüm sayesinde onların eğitim almalarının gerekliliği gündeme gelmiştir. Ayrıca yazar çalışmasında sağır, dilsiz ve âmâ çocuklarının eğitim hayatlarında yaşadıkları zorluklara yer vereceğini söylemiştir.

Kitap önsöz, giriş ve üç ana bölümden oluşmaktadır. Yazar giriş bölümünde sağır, dilsiz ve âmâ olmanın sözlük anlamlarını, sebeplerini ve neticeleri hakkında detaylı bilgilere yer vermiştir. Tekir, bu kısımda sağır kimdir, kime denilir hakkında bilgi verdikten sonra sağır çeşitlerinden bahsetmiştir. Hangi sağırların konuşamadığına baktığımızda dilsiz kişilerin sağırlık çeşidi olan tam sağırlıktan dolayı konuşamadıkları bilgisine yer verilmiştir. Bu bölümün devamında yazar sağır ve dilsiz olmak neye tekabül ediyor yüzyıllara, bölgelere göre bölümlendirerek ele alınmıştır. Bu bağlamda Antikçağ, Orta, Yeniçağ'da Avrupa'daki sağır ve dilsizlerin karşılığına değinmiştir. Bunların yanı sıra sağır ve dilsizlere İslam, Hristiyanlık ve Yahudilik dinlerinin bu kişilere nasıl baktığına dair dini metinlere referans

* Doktora Öğrencisi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, İstanbul, fatimakubra.akyuz@stu.fsm.edu.tr

göstererek açıklama yapmaktadır.

Giriş bölümünde ayrıca Antikçağ'da, Hristiyanlıkta ve İslam'da engelli olmak ne demek bu kısımda açıklanmıştır. Âmâlarla ilgili bulunan bazı algılardan bahsetmektedir. Bununla birlikte 15.yüzyıla kadar sağır, dilsiz ve âmâlara yönelik bireysel eğitim çabalarının bu yüzyıldan itibaren onların gelişimlerine yönelik araştırılan eğitim metotlarını örneklerle anlatmıştır.

Birinci bölümde; *Dünyada Sağır Dilsiz ve Görme Engellilerin (Âmâların) Eğitimi ve İstihdamı* başlığı altında dünyada sağır, dilsiz ve âmâların eğitimi ile ilgili ne tür gelişmeler yaşandığı, eğitimlerinde hangi metotların kullanıldığını ülkelere göre ele alarak açıklamıştır. Burada verilen bilgilerden hareketle ülkelerdeki kişilerin bireysel gayretlerinin ne kadar etkili olduğu anlaşılmaktadır. Bu kısımda bireysel verilen/alınan eğitime de değinmiştir. Burada sağır, dilsiz ve âmâlara yönelik eğitim ve okulları açan öncülerin bazılarının ortak yönlerinin kendilerinin ya da yakınlarının engelli bireyler olmasıdır. Belki bunlardan dolayı gayretlerinin çok fazla oldukları dikkat çekmektedir. Yazar bu bölümde Fransa, İngiltere, İtalya ve İspanya'da sağır ve dilsizlerle ilgili yaşanan gelişmeleri ayrı başlıklar altında ele alırken diğer ülkeler başlığında Mısır, Çin, Hindistan gibi ülkelerdeki sağır ve dilsiz eğitimlerine kısaca yer vermiştir. Zikredilen ülkeler arasında Fransa, sağır ve dilsiz eğitiminde öncülük etmiş, onlara yönelik ilk bilimsel çalışmalar burada yapılmıştır. Fransa'da sağır ve dilsizler için işaret dili üzerine icraatlar yapılarak daha önce sağır ve dilsiz öğrencilerin soyut kavramları anlamaması sorunun çözülmesi hedeflenmiştir. Diğer ülkeler ve Osmanlı Fransa'yı model olarak almıştır.

Fransa'daki sağır, dilsiz eğitimin başarılı olmasının sebebi eğitimde kullandıkları *oral yöntemdir*. Bununla birlikte 1880 Milano Uluslararası Sağır ve Eğitimi Kongresi'nde Almanya ve Fransa'nın eğitim metotları karşılaştırıldığında Almanların konuşma usulünün Fransa metoduna karşı üstünlüğü bu kongrede kabul edildi. Verilen ülkeler arasında sağır ve dilsizlerin eğitiminde en fazla gelişmenin Amerika'da yaşandığı görülmüştür. Amerika'da bu alanda Alexander Graham Bell gibi gayretleri ile öne çıkan isimlerden ve kullanılan yöntemlerden detaylı olarak bahsetmiştir. Ayrıca bazı yıllara ait ülkelerdeki sağır dilsizlerin nüfuslarına da yer vermiştir.

Görme engellilerin eğitimi ile ilgili kısımda sağır ve dilsizlere yönelik verilen eğitim metotları gibi metotlara çok yer verilmediği tespit edilmiştir. Burada dilsizlerden farklı olarak görme engellilere yönelik ülkelerin icra ettikleri farklı etkinlikler görülmektedir. Örneğin Fransa'da ilk görme engelli okulunu açan Valentin Haüy'ün başarıları Societe Philanthropique hayır derneğinin dikkatini çekerek yatılı bir okul 1791 Liverpool'da görme engellilerin kendilerini iyi hissedecekleri müzik ya da mekanik alanların inşa edildiğine rastlanmaktadır.

İkinci bölümde; *Osmanlı Devleti'nde Sağır, Dilsiz ve Âmâların Eğitimi* başlığı altında yazar Osmanlı Devleti'nde yaşayan sağır, dilsiz ve âmâlarla ilgili kurumsal tarihleri ve kendileri hakkında muhtelif bilgilere yer verilmiştir. İstanbul'da ilk kurulan *Sağır, Dilsiz ve Âmâ Mektebi* kurulduktan sonra birtakım sorunlarla karşılaşmışlardır. Mektebin maddî ve yer konusunda yaşadığı zorluklar bu bölümde detaylı olarak anlatılmıştır. Bahsedilen mektep 30 Eylül 1889'da Maliye Nezareti Dairesinde, Ticaret Mektebi içerisinde ve Grati Efendi'nin idaresi altında açılmıştır. 17 Mart 1891 tarihli irade ile Sağır, Dilsiz

Mektebine bağılı gündüz eğitimi veren Âmâ Mektebi açıldı. Mektebin farklı nedenlerle bir yerde sabit durmadığı çeşitli yerlere taşındığına değinilmektedir. 1904 yılında Ayasofya Rüşdiye Mektebi içerisine nakledilen okula bir oda tahsil edilmiştir. Kötü bir ortama sahip bu odada iyi bir eğitim yürütmek oldukça zor olduğundan dolayı dilsizler bu ortamda aldıkları eğitimin olumsuz etkilenmesi okulun başka bir yere nakledilmesinin istenmesine neden olmuştur. İnşaatının başlanması ile ilgili gayretler olmasına rağmen okulun müstakil bir bina olması olumsuz neticelenmiştir.

Yazar kitapta bu mektebe yönelik politikalarından bahsetmektedir. Mektebin en olumsuz yönlerinden birisi İstanbul'dan başka bir yerde bulunmaması ve İstanbul dışından gelen öğrencilere yatılı bir mekân sunamamasıdır. Tekir, burada arşiv belgelerinde kayda düşen İstanbul dışından gelip bu okula kayıt olmak isteyen sağır, dilsiz ve âmâ öğrencilerin hayat hikâyelerine değinmesi konuya zenginlik kazandırmaktadır. Bununla birlikte burada eğitim gören öğrenciler burada eğitimlerini eksik aldıkları için buradaki eğitimlerini yarıda kesmek zorunda kaldıklarından bahsetmektedir. Ayrıca Sağır, Dilsiz ve Âmâ Mektebinin Batı standartlarına uygun bir içeriğe sahip olunması için araştırmalar yapılmıştır.

Sağır, Dilsiz ve Âmâlara yönelik müstakil bir mektep kurulmak istenmiştir. Devlet kurumlarının irade ve fermanlarına rağmen konuya yeterince ilgi göstermemeleri mektebin yapılmasını engellemiştir.

Sağır, Dilsiz ve ama mekteplerinin bir nizamnamesi yayınlanarak mektebi işleyişi için gerekli olan hukuki zemin hazırlanmıştır. Bu nizamname genel kurallardan bahsetmektedir. Böylece mektepte bir düzen teşkil edilmiş oldu. Nizamname maddelerine baktığımızda burada öğrencilerin mezhep farkı olmaksızın hepsinin kabul edileceği bir ücretin talep edilmeyeceğidir. Ayrıca talep olmasına rağmen bütçe azlığı nedeniyle mektebin yatılı kısmı açılmamıştır. Bu durum İstanbul dışında yaşayan sağır, dilsiz ve âmâ öğrencilerin eğitim alamamasına neden olmuştur. Bununla birlikte eğitim-öğretim için öğrenci sayısının az olması dikkate alınmamış eğitim her şartta devam ettirilmiştir. Buradaki öğrencilerin tek tip kırmızı elbiseler giyilmesi istenmiştir. Bunun sebebi okudukları okulun halk tarafından anlaşılması, halkın o çocukları anlayarak onlara yardımcı olmaları sağlanmaktadır.

Bu mektepte yaşayan öğrencilere baktığımızda yüksek rütbeli kişilerin çocuklarından torunlarından bu okula gelenler bulunmaktadır. Burada eğitim alıp önemli icraat yapmış kişiler vardır. Örneğin; Mezunlarından önemli bir isim olan Süleyman Gök kendini sağır, dilsiz ve âmâların eğitimine adanmıştır. Burada çocuklar birbirlerine yolda destek olmak amacıyla birlikte gidip gelmektedirler. II. Abdülhamit de bizzat bu öğrencilerle ilgilenmiştir. Burada öğrencilere yönelik sanat etkinlikleri de yapılmıştır. Ayrıca Sağır, Dilsiz ve Âmâ Mektebine İstanbul dışından neredeyse bütün vilayetlerden müracaatlar yapılmakta ancak yatılı bir bölümün olmaması sebebi ile geri çevrilmektedirler. Bu bölümde yazar diğer vilayetlerden başvuran bazı öğrencilerin hayat hikâyelerinden kesitler vermiş bu okuyucuyu konuya daha yakından görmesini sağlamaktadır.

Bu bölümde İstanbul dışında kurulan sağır, dilsiz ve âmâ mekteplerinden bahsedilmektedir. Burada bahsedilen Beyrut Körler Okulu, Urfa Amerikan Körler Okulu, Malatya Körler Okulu, Selanik Sağır ve Dilsizler Mektebi, İzmir Sağır, Dilsiz ve Körler Mektebi ve Merzifon King Sağır Okulunun çoğunun gayri müslim ya da misyoner kökenli kişiler tarafından kurulduğu görülmektedir. Burada mekteplerin

müfredatından ve orada kullanılan metotlardan bahsedilmektedir.

Üçüncü bölüm; *Sağır, Dilsiz ve Âmâların Gündelik Hayattaki Yerleri* başlığı altında sağır, dilsiz ve âmâların sosyal ve gündelik hayatlarını ele almaktadır. Bu bölümde yazar sağır ve dilsizlerin Tanzimat öncesinde çalışma alanlarının genelde saray ve çevresinde olduğuna değinmektedir. Padişahın Haremi hümayununun kapısında sürekli bekleyen sağır, dilsiz görevlilerden bahsedilmektedir. Onların burada görevli olmalarındaki amaç gizliliktir. Ayrıca dilsiz ve sağırlardan padişahın eğlence hayatında da görevli olanlar vardır. Onlar padişahın hoş vakit geçirmesi için sessiz konuşmalar yapıyorlardı. Soyтары olan dilsiz ve sağırlar padişahların ordu ile sefere gitmeyi terk ettikten sonra saraya daha çok yakınlaşmışlardır. Sarayda padişahın yanında görevli olmalarının yanı sıra sarayda pek çok genç yaşlı dilsiz vardı. Bununla birlikte haremde de dilsiz ve sağır cariye, kalfalar vardı. Tanzimat sonrasında ise bu kişilerin heyet-i vükelâ bakanlar kurulunda görev aldıkları görülmektedir.

Dilsiz, sağır ve âmâların saray dışında istihdam alanı bulmaları 19. Yüzyılda gerçekleşmiştir. Bu dönem farklı işlerde görev yaptıkları görülmektedir. Bununla birlikte Sağır, Dilsiz ve Âmâ Mektebinden mezun olan öğrencilere zaman zaman iş imkânı sağlanıldığı da olmuştur. Örneğin; 1895-1896 yılından mezun olan beş öğrencinin fabrika-i hümayunlara yerleştirilmesi istenmiştir. Sağır ve dilsizlerin farklı mesleklerde görev yaptıkları görülmüştür. Ayrıca mahkemelerde ve cellatlık görevlerini icra eden sağır ve dilsiz kişiler de bulunmaktadır.

Âmâların iş alanı ile ilgili kısımda yazar 19.yüzyıla kadar âmâlara yönelik bir eğitimin bulunmadığından bahsetmektedir. Bununla birlikte âmâların farklı meslek edindikleri görülmektedir. Örneğin dilencilik yapan duacı esnafından olan âmâlar bulunmaktadır. Sağır, Dilsiz ve Âmâ Mektebinden mezun olan âmâlara yönelik 1896 yılına kadar Tophâne-i Âmire'de iş imkânı sağlandığı bilgisi verilmiştir. Ancak daha sonra buradaki işlerin güvenlik açısından âmâlar için tehlikeli olacağı düşüncesi ile bu karardan vazgeçilmiştir.

Bu çalışmada hem günümüzde hem Osmanlı döneminde günlük hayatta dışlanan sağır, dilsiz ve âmâ bireylerin Osmanlı döneminde sosyal hayattaki yönlerini kapsamlı bir şekilde ele alınması oldukça önemlidir. Literatürde bu alandaki çalışmanın azlığı ayrıca eserin önemini arttırmaktadır. Bununla birlikte yazarın kendisinin belirttiği üzere bu çalışmadaki amacı sağır, dilsiz ve âmâ bireylerin Osmanlı dönemindeki eğitimlerini incelemektir. Fakat bu çalışmada bu kişilerin Osmanlı döneminde aldıkları eğitimle ilgili bilgilerin zayıf kaldığı göze çarpmaktadır. Eserin ilk bölümü olan *Dünyada Sağır Dilsiz ve Görme Engellilerin (Âmâların) Eğitimi ve İstihdamı* başlığı altında Fransa, Almaya, İngiltere, İtalya, İspanya gibi belli başlı ülkelerde verilen eğitim hakkındaki detaylı bilgiler Osmanlı kısmında sönük kalmıştır. Bu çalışmada sağır, dilsiz ve âmâ bireylerin daha çok eğitim kurumları tarihlerinin öne çıktığını söylemek mümkündür. Bununla birlikte çalışmanın *Sağır, Dilsiz ve Âmâların Gündelik Hayattaki Yerleri* başlıklı son bölümünün muhtevası okuyucuya bu alandaki bilgi aktarımını güzel yapmaktadır.

Eser genel anlamda akıcı bir üsluba sahip olmakla birlikte kitabın doktora tez çalışması olması bazen kitabın akıcılığını geri plana itmektedir. Kitapta sağır, dilsiz ve âmâlara yönelik hem dünyada hem de

Osmanlı'da gerçekleştirilen eğitimlerde öncülük eden kişilere yer verilmesi oldukça önemlidir. Bu alanın önde gelen isimlerinin sağır, dilsiz ve âmâlara yönelik oldukça gayretli olmaları takdire şayandır. Ancak kitapta bu kısımda ele alınan isimler hakkında verilen bilgilerin bazen fazla detaylı olması konunun bağlamından uzaklaştırabilmektedir. Ayrıca Avrupa ve diğer ülkelerdeki sağır, dilsiz ve âmâlara ayırdığı ilk bölüme fazlaca yer vermesi kitabın konudan uzaklaşmasına sebep olmaktadır.

Hürü Sağlam Tekir, kitabın ilk bölümü haricindeki Osmanlı dönemi ile ilgili iki bölümde araştırmasını arşiv belgeleri üzerine yapmıştır. Başbakanlık Osmanlı Arşivinde yer alan çeşitli belge ve defterlerden istifade etmiştir. Burada yazar çoğunlukla kullandığı belgelerin transkript edilmiş halini genellikle vermeyip konu başlıkları altında ele alarak dipnotta kullandığı belgelere atıfta bulunmuştur. Bununla birlikte Osmanlı mahkeme kayıtlarının kullanılması çalışmaya zenginlik katacaktır.

Son olarak yazar kendisinin de belirttiği üzere Osmanlı döneminde yaşayan sağır, dilsiz ve âmâların eğitiminin 19. Yüzyıl ile başladığı ve bu yüzyılda gündeme geldiğini söylemektedir. Bununla birlikte eserin Osmanlı Devleti'nde Sağır, Dilsiz ve Âmâların Eğitimi ve Gündelik Hayatları başlığı okuyucuda Osmanlı döneminde farklı dönemlerinde yaşayan sağır, dilsiz ve âmâ bireylerin hayat hikâyelerine değineceği izlenimini uyandırmaktadır. Kitabın ekler kısmında sağır, dilsiz ve âmâ mektebine giden öğrencilerin fotoğraflarına yer vermesi esere zenginlik katmaktadır.